ЗМІСТ

Мелодії
"Нічка тиха і темна була"
"Не співайте мені сеї пісні…"
"Горить моє серце, його запалила…"
"Знов весна і знов надії…"
"Дивлюсь я на яснії зорі…"
"Стояла я і слухала весну…"
"Хотіла б я піснею стати…"
Перемога
До музи
"То була тиха ніч чарівниця…"
Давня весна
"У чорную хмару зібралася туга моя…"
Невільничі пісні
Мати-невільниця
"І все-таки до тебе думка лине…"
Ворогам
Північні думи
До товаришів
Поет під час облоги
Товаришці на спомин
Грішниця
Хвилина розпачу
"О, знаю я, багато ще промчить…"
Ангел помсти
Fiat nox !
На вічну пам’ять листочкові, паленому приятельською рукою в непевні часи
"Слово, чому ти не твердая криця…"
Відгуки
Єврейська мелодія
Ave regina!

To be or not to be?..
З пропащих років
"Я знаю, так, се хворії примари..." [перша редакція]
"Обгорта мене туга, болить голова..."
До товариша
"Як дитиною, бувало..."
Романс
Кримські відгуки
Імпровізація
Уривки з листа
Східна мелодія
Мрії
Зимова ніч на чужині
Іфігенія в Тавріді
Весна зимова
"Порвалася нескінчена розмова..."
У пустині
На столітній ювілей української літератури
Зоря поезії
Поворіт
Забута тінь

МЕЛОДІЇ

"НІЧКА ТИХА І ТЕМНА БУЛА"

Нічка тиха і темна була.
Я стояла, мій друже, з тобою;
Я дивилась на тебе з журбою,
Нічка тиха і темна була...

Вітер сумно зітхав у саду.
Ти співав, я мовчазна сиділа,
Пісня в серці у мене бриніла;
Вітер сумно зітхав у саду...

Спалахнула далека зірниця.
Ох, яка мене туга взяла!
Серце гострим ножем пройняла.
Спалахнула далека зірниця…

"НЕ СПІВАЙТЕ МЕНІ СЕЇ ПІСНІ…"

Не співайте мені сеї пісні,
Не вражайте серденька мого!
Легким сном спить мій жаль у серденьку,
Нащо співом будити його?

Ви не знаєте, що я гадаю,
Як сиджу я мовчазна, бліда.
То ж тоді в мене в серці глибоко
Сяя пісня сумная рида!

"ГОРИТЬ МОЄ СЕРЦЕ, ЙОГО ЗАПАЛИЛА…"

Горить моє серце, його запалила
Гаряча іскра палкого жалю.
Чому ж я не плачу? Рясними сльозами
Чому я страшного вогню не заллю?

Душа моя плаче, душа моя рветься,
Та сльози не ринуть потоком буйним,
Мені до очей не доходять ті сльози,
Бо сушить їх туга вогнем запальним.

Хотіла б я вийти у чистеє поле,
Припасти лицем до сирої землі
І так заридати, щоб зорі почули,
Щоб люди вжахнулись на сльози мої.

"ЗНОВ ВЕСНА І ЗНОВ НАДІЇ..."

Знов весна і знов надії
В серці хворім оживають,
Знов мене колишуть мрії,
Сни про щастя навівають.

Весна красна! любі мрії!
Сни мої щасливі!
Я люблю вас, хоч і знаю,
Що ви всі зрадливі...

"ДИВЛЮСЬ Я НА ЯСНІЇ ЗОРІ..."

Дивлюсь я на яснії зорі,
Смутні мої думи, смутні.
Сміються байдужії зорі
Холодним промінням мені.

Ви, зорі, байдужії зорі!
Колись ви інакші були,
В той час, коли ви мені в серце
Солодку отруту лили.

"СТОЯЛА Я І СЛУХАЛА ВЕСНУ..."

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну
То знов таємно-тихо шепотіла.

Вона мені співала про любов,
Про молодощі, радощі, надії,

Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.

"ХОТІЛА Б Я ПІСНЕЮ СТАТИ..."

Хотіла б я піснею стати
У сюю хвилину ясну,
Щоб вільно по світі літати,
Щоб вітер розносив луну.

Щоб геть аж під яснії зорі
Полинути співом дзвінким,
Упасти на хвилі прозорі,
Буяти над морем хибким.

Лунали б тоді мої мрії
І щастя моє таємне,
Ясніші, ніж зорі яснії,
Гучніші, ніж море гучне.

ПЕРЕМОГА

Довго я не хотіла коритись весні,
Не хотіла її вислухати,
Тії речі лагідні, знадні, чарівні
Я боялась до серця приймати.

"Ні, не клич мене, весно, – казала я їй, –
Не чаруй і не ваб надаремне.
Що мені по красі тій веселій, ясній?
В мене серце і смутне, і темне".

А весна гомоніла: "Послухай мене!
Все кориться міцній моїй владі:

Темний гай вже забув зимування сумне
І красує в зеленім наряді;

Темна хмара озвалася громом гучним,
Освітилась огнем блискавиці;
Вкрилась темна земля зіллям-рястом дрібним;
Все кориться мені, мов цариці;

Хай же й темнеє серце твоє оживе
І на спів мій веселий озветься,
Бо на нього озвалося все, що живе,
В тебе ж серце живе, бо ще б’ється!"

Тихо думка шепоче: "Не вір тій весні!"
Та даремна вже та осторога, –
Вже прокинулись мрії і співи в мені…
Весно, весно, – твоя перемога!

14.05.1893

ДО МУЗИ

Прилинь до мене, чарівнице мила,
І запалай зорею надо мною,
Нехай на мене промінь твій впаде,
Бо знов перемогла мене ворожа сила,

Знов подолана я, не маю сил до бою, –
Я не журюсь, я знала – се прийде.
Спокійна я, боротися не хочу.
В душі у мене іншії бажання:

Я тільки думкою на світі буду жить,
Я хочу слухать річ твою урочу

І на своїм чолі твоє сіяння
Почуть бажаю хоч єдину мить.

13.01.1894

"ТО БУЛА ТИХА НІЧ ЧАРІВНИЦЯ..."

То була тиха ніч чарівниця,
Покривалом спокійним, широким
Простелилась вона над селом,
Прокидалась край неба зірниця,

Мов над озером тихим, глибоким
Лебідь сплескував білим крилом.
І за кожним тим сплеском яскравим
Серце кидалось, розпачем билось,

Замирало в тяжкій боротьбі.
Я змаганням втомилась кривавим,
І мені заспівати хотілось
Лебединую пісню собі.

ДАВНЯ ВЕСНА

Була весна весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки,
Вона летіла хутко, мов стокрила,
За нею вслід співучії пташки!

Все ожило, усе загомоніло –
Зелений шум, веселая луна!
Співало все, сміялось і бриніло,
А я лежала хвора й самотна.

Я думала: "Весна для всіх настала,
Дарунки всім несе вона, ясна,
Для мене тільки дару не придбала,
Мене забула радісна весна".

Ні, не забула! У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.

Прилинув вітер, і в тісній хатині
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині,
І любий гай свій відгук з ним прислав.

Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала;
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла.

1894 року.

"У ЧОРНУЮ ХМАРУ ЗІБРАЛАСЯ ТУГА МОЯ..."

У чорную хмару зібралася туга моя,
Огнем-блискавицею жаль мій по ній розточився,
Ударив перуном у серце,
І рясним дощем полились мої сльози.
Промчалась та буря-негода палка надо мною,
Але не зломила мене, до землі не прибила,
Я гордо чоло підвела,
І очі, омиті сльозами, тепер поглядають ясніше,
І в серці моїм переможнії співи лунають.
Весняная сила в душі моїй грає,

Її не зломили зимові морози міцні,
Її до землі не прибили тумани важкі,
Її не розбила і ся перелітная буря весняна.
Я вийду сама проти бурі
І стану, – поміряєм силу!

НЕВІЛЬНИЧІ ПІСНІ

МАТИ-НЕВІЛЬНИЦЯ

Був ясний день, веселий, провесняний,
До нас у хату крізь вікно одкрите
Вривався гомін голосних потоків,
Що бігли вниз по вулиці нагірній,
Вітрець влітав і, мов пуста дитина,
Скидав додолу від стола папери,
За ним влітала ціла зграя гуків,
Все та давно знайома пісня міста,
Але і в ній нові лунали ноти,
Весняні… Та вони лунали не для нас,
Бо не було весни у нашім серці.
Ота весна, що за вікном сміялась,
Нам принесла новини невеселі,
Тюремні вісті: той сидить в неволі,
Недавно взятий, той в тюрмі збожеволів,
А той недавно вийшов, але хворий
Душею й тілом, він же був забраний
Якраз в розцвіті мрій, надій і праці.
Над нами теж, мов туча громовая,
Нависли влади темної погрози.
Така була для нас в той рік весна.

Удвох сиділи ми і розмовляли,
Я сумно слухала товаришки розповідь
І безуважно торочки сплітала

На обрусі (товаришці той обрус
В тюрмі покійна мати вишивала);
Розповідь та була уривчаста і тиха,
Бо голос був приглушений від туги,
І хутко він урвався, мов струна;
У хаті стало тихо, тільки чутно,
Як гралася товаришки дитина
І ляскала маленьким батіжком,
На стільчику рушаючи в дорогу.

Я, дивлячись на неї, проказала:
"Ба, що робити? Не журіться, друже!
Хоч, може, ми і не побачим волі,
Але дитинка ся побачить, певне!..
Що скажеш ти на се, малий філософ?"
Дитинка ясно глянула на мене
Розумними, цікавими очима,
А мати шпарко мовила до мене:
"Мовчіть, нехай воно сього не чує!
Ви знаєте, дитиною я часто
Від матері покійної се чула:
Як виростеш, то будеш вільна, доню.
Вона казала се так весело і твердо,
Що я повірила в свою щасливу долю.
І вірила, аж поки не зросла...
Тепер моїй дитині се говорять...
Іди, іди, моє маленьке, грайся!"

Дитина знов до забавок вернулась,
Товаришка взяла шиття, я книжку,
Розмова наша більше не велася...

1895

"І ВСЕ-ТАКИ ДО ТЕБЕ ДУМКА ЛИНЕ..."

І все-таки до тебе думка лине,
Мій занапащений, нещасний краю!
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.

Сі очі бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого від твого не видали,
Вони б над ним ридали,
Та сором сліз, що ллються від безсилля.

О, сліз таких вже вилито чимало, –
Країна ціла може в них втопитись;
Доволі вже їм литись, –
Що сльози там, де навіть крові мало!

1895

ВОРОГАМ

(Уривок)

…Вже очі ті, що так було привикли
Спускати погляд, тихі сльози лити,
Тепер метають іскри, блискавиці, –
Їх дикий блиск невже вас не лякає?

І руки ті, не учені до зброї,
Що досі так довірливо одкриті
Шукали тільки дружньої руки,
Тепер зводяться від судороги злості, –
Чи вам байдуже про такі погрози?

Уста, що солодко співали й вимовляли
Солодкі речі або тихі жалі,

Тепер шиплять від лютості, і голос
Спотворився, неначе свист гадючий, –
Що, як для вас жалом язик їх буде?..

1895

ПІВНІЧНІ ДУМИ

Годі тепера! ні скарг, ані плачу,
Ні нарікання на долю, – кінець!
Навіть і хвилю ридання гарячу
Стримать спроможусь. Нестиму вінець,
Той, що сама положила на себе.
Доле сліпая, вже згинула влада твоя,
Повід життя свого я одбираю від тебе,
Буду шукати сама, де дорога моя!
Мрії рожеві, тепер я розстануся з вами,
Тихо відводжу обійми ясних моїх мрій.
Довго проводити буду сумними очами
Подруг моїх легкокрилих зникаючий рій.

* * *

Згинули мрії, і темрява слід їх закрила…
Ледве що зникли, а в мене вже знов над чолом
Полум’ям віють огненні широкії крила,
Мрія новая літа надо мною орлом.
Мов зачарована, слухаю голос надземний:
"Ти блискавицею мусиш світити у тьмі,
Поки зорею рожевою край твій освітиться темний,
Треба шукати дороги тим людям, що ходять в ярмі.
Глянуть всі ті, що живуть у великій темниці,
Скажуть: "Се в нашій країні настала весна, –
Грають по небі зірниці, ясні блискавиці,
Темна ще ніч, та вже хутко минеться вона".
Мріє новая! твій голос і крила огнисті

Ваблять мене, я піду за тим світлом ясним
Через простори і дикі дороги тернисті,
Так, як Ізраїль ішов за стовпом огняним.
Знаю, куди ти мене поведеш за собою:
Там без упину лютує страшна, невсипуща війна,
Люди там гинуть у тяжкому лютому бою,
Кров там не ллється, панує там смерть потайна.
Кличеш? Я йду! за тобою усюди полину,
Знов повернуся у той занапащений край,
Де, може, волі не буде мені до загину,
Мріє новая, з тобою і там буде рай!

1895

ДО ТОВАРИШІВ

О, не забуду я тих днів на чужині,
Чужої й рідної для мене хати,
Де часто так приходилось мені
Пекучу, гірку правду вислухати.
Уперше там мені суворії питання
Перед очима стали без покрас;
Ті люди, що весь вік несли тяжке завдання,
Казали: "Годі нам, тепер черга на вас,
На вас, робітники незнані, молодії…
Та тільки хто ви, де? Подайте голос нам.
Невже ті голоси несміливі, слабкії,
Квиління немовлят – належать справді вам?
Невже на всі великії події,
На все у вас одна відповідь є –
Мовчання, сльози та дитячі мрії?
Більш ні на що вам сили не стає?
Невже се так?.." Я мовчки все приймала;
Чим мала я розбить докори ці?
Мов на позорищі прикута я стояла,

І краска сорому горіла на лиці…
Що ж, браття, мовчите? Чи втішені собою,
Що вже й докори сі вас не проймуть?
Чи так задавлені неволею, журбою?
Чи, може, маєте яку яснішу путь?
Подаймо їм великую розвагу,
Скажім і докажім, що ми бойці сами;
А ні, то треба мать хоч ту сумну одвагу –
Сказать старим бойцям: не ждіть, не прийдем ми!

1895

ПОЕТ ПІД ЧАС ОБЛОГИ

У місті панує велика тривога.
Туманом окутала вража облога,
І голод грозиться страшною рукою,
Від шпигів ворожих немає спокою.
Збирається в місті за радою рада,
Та згоди немає, панує розрада,
Змагання, непевність і крик: зрада! зрада!
Мов тяжка хвороба, так час там пливе,
Та місто не вмерло, воно ще живе.
Он в церкву ідуть молодята до шлюбу,
Он мати колише дитиноньку любу.
"Ходімо, – говорять дружина дружині, –
З’єднаємо руки і долю свою,
Як згинуть прийдеться, – в останній годині
Побачу край себе дружину мою".
"Спи, – мати співає, – моє немовлятко,
Уроджене в люту годину дитятко!
Не будеш ти лиха і голоду знати,
Поки ще на світі живе твоя мати".
Іде на стрівання хороший вояк,
Віта його мила щаслива.

"Чого зажурився, мій любий козак?" –
Питає дівчина вродлива.
"Прощатись прийшов я, кохана, з тобою,
От зараз піду з товариством до бою.
Несила терпіти лихої напасти,
Волю я в широкому полі пропасти,
Ніж тута, немов у тюрмі, погибати!
Тебе тільки, зіронько, жаль покидати..."
Вона подає йому стрільбу грімку,
Чіпляє сама ясну шаблю важку,
Цілує, і пестить, і щастя бажає,
І, мов на музики, на бій виряджає:
"Хай наша зоря тебе, милий, веде!"
І милий на смерть без вагання іде.
А онде нещасний коханець край брами
У розпачі голову стиснув руками:
"Найгірша для мене ся люта година!
Не любить мене чарівниця-дівчина.
Подвійний мій розпач, подвійний мій жаль,
Моя нерозважна печаль!.."
Он пісня з високого муру лунає.
По мурах одважний співець походжає.
Поет не боїться від ворога смерти,
Бо вільная пісня не може умерти.
Тож він з ворогами і з лихом жартує
І вірші, мов легкії стрілки, гартує,
І кидає пісню в широкий простор;
Скрізь чутно її, на майдані і в полі,
Юрба перейма тую пісню, мов хор.
Все бачить співець у широкім роздоллі –
І небо, і море, красу світову,
І людям співає він пісню нову.
Усе одбивається в пісні, як в морі:
Рожевая зоря, й червоная кров,
І темна ненависть, і ясна любов,

І пломінь пожару, і місяць, і зорі.
Та пісня, як море, і стогне, й рида,
І барвами грає,
І скелі зриває,
Як чиста прозора вода.
Всі слухають пісню: нещасний коханець,
Щасливая пара, і мати, й дитина,
Співа тую пісню дружині дружина, –
Те знає і тішиться музин обранець,
Бо вдень, серед люду, поети мов діти,
Їм милі тріумфи, і лаври, і квіти,
І вабить їм очі великая слава,
Якої не дасть перемога кривава, –
В надії на неї терновий вінець
Прийма молоденький співець.

Ось день проминув, зник і вечір погожий,
Ніч криє і місто, і табір ворожий,
І дивляться любо небеснії очі;
Поснули усі, до спочинку охочі,
Здрімалася навіть обачна сторожа,
Скрізь тихо… Міцна чарівниченька божа,
Кориться їй все під кінець;
Але не кориться співець.
Ті промені горді, ясні, золотії,
В ньому розбудили і речі, і мрії,
Їх стримати – груди тісні!
І прудко, мов іскри з багаття огнисті,
Мов хвилі гірського потоку сріблисті,
Летять голоснії пісні.
І ллються, і ллються без примусу, вільно,
Недбалі про славу й вінки,
І линуть з північними вітрами спільно
Високо під ясні зірки.
Бринить у них радість, лунає і горе,

Шумить у них спогадів, мрій ціле море,
Навколо них розпач хаосом чорніє,
Над ними веселка надій променіє.
Не знає поет, чи хто слуха його,
Не стримує серця і співу свого,
Співа серенаду ясній своїй зірці,
Та ночі, та музі своїй винозірці,
Що з ним була в кожній порі…
І пісня чарує облогу ворожу
І будить на мурах обачну сторожу,
Заснуть не дає до зорі!

12.04.1896

ТОВАРИШЦІ НА СПОМИН

Товаришко! хто зна, чи хутко доведеться
Провадить знов розмови запальні,
Нехай, поки від них ще серце б’ється,
Я вам на незабудь спишу думки сумні.

От, може, вам колись, – часами се буває, –
Розглянути старі шпаргали прийде хіть,
Ваш погляд сі щілки, блукаючи, спіткає
І затримається при них на мить.

І вам згадається садок, високий ґанок,
Летючі зорі, тиха літня ніч,
Розмови наші, співи й на останок
Уривчаста, палка, завзята річ.

Не жаль мені, що се вам нагадає
Запеклої ненависті порив.

Що ж! тільки той ненависті не знає,
Хто цілий вік нікого не любив!

Згадати тільки всі тяжкії муки,
Що завдали борцям за правду вороги, –
Кому ж не стиснуться раптово руки
Від помсти лютої жаги?

Ні, жаль мені, що й сей порив погасне,
Як згасне все в душі невільничій у нас.
Ох, може б не було життя таке нещасне,
Якби вогонь ненависті не гас!

Лагідність голубина, погляд ясний,
Патриція спокій – не личить нам.
Що вдіє раб принижений, нещасний,
Як буде проповідь читать своїм панам?

Так, ми раби, немає гірших в світі!
Феллахи, парії щасливіші від нас,
Бо в них і розум, і думки сповиті,
А в нас вогонь Титана ще не згас.

Ми паралітики з блискучими очима,
Великі духом, силою малі,
Орлині крила чуєм за плечима,
Самі ж кайданами прикуті до землі.

Ми навіть власної не маєм хати,
Усе одкрите в нас тюремним ключарам.
Не нам, обідраним невільникам, казати
Речення гордеє: "Мій дом – мій храм!"

Народ наш, мов дитя сліпеє зроду,
Ніколи світа-сонця не видав,
За ворогів іде в огонь і в воду,
Катам своїх поводарів оддав.

Одвага наша – меч, политий кров’ю,
Бряжчить у піхвах, ржа його взяла.
Чия рука, порушена любов’ю,
Той меч із піхви видобуть здола?

Нехай же ми раби, невільники продажні,
Без сорому, без честі, – хай же й так!
А хто ж були ті вояки одважні,
Що їх зібрав під прапор свій Спартак?..

17.07.1896

ГРІШНИЦЯ

Колись давно в далекій стороні
Була війна страшна і незвичайна:
Те лихо звалось білою війною.
Без гасел бойових, без гучної музики,
Без грімких вистрілів, без ясних корогов.
Вона була немов лихе повітря,
Що прилітає на совиних крилах.
І полягав вояк за вояком,
Полки зникали, як вали на морі;
На поєдинки там виходили вночі,
Ховаючи під пахву короговку.
У темряві густій ніхто не бачив,
Як блискала й щербилась ясна зброя,
Як падав і конав один з борців,
Як ворог загрібав його у темну яму,

Не раз іще живого. Старшина
Лічила ранком військо, і багато
Найкращих вояків у ньому бракувало:
Ніхто не знав, де й як вони лягли.
В той час найбільше воювали шнуром,
Кайданами, отрутою, підкопом,
А зрада гаслом військовим була.
Часами тільки бомба огнева
Могильну тишу розбивала гучно
І всіх навколо ранила скалками.

Раз в темну ніч на бій дівчина вийшла
(Тоді йшли всі, жінки і чоловіки,
І навіть діти не сиділи дома).
Вона була при зброї: у руках
Був заступ гострий, а в кишені куля,
Набитая знадобом розривним.
Дівчина йдучи тихо шепотіла,
А на устах був усміх зловорожий:
"Ой, підкопаю вражеє гніздо!
Злетять вони угору, мов ті птахи!"
От підійшла вона під темний мур
Високої будови. Притаїлась,
Перечекала сторожкий патруль
І почала копать завзято, швидко...
До половини підкопала стіну,
Підклала кулю розривну під неї.
А потім добула вогню і запалила
У кулі трут і подалась додому
З надією страшною. Коли раптом
Мов грім ударив, – куля розірвала
Завчасно стіну, і каміння гостре
Посипалось навколо, наче град.
І ось один важкий та гострий камінь

Улучив дівчину, і полягла вона,
Немов прибита градом ніжна квітка.

Тут незабаром прилетів патруль,
Знялася заметня, тривога, шуканина,
І дівчину знайшли. "Чи мертва, чи зомліла?"
Питали вояки. "Несіть її в шпиталь!" –
Сказав старший. "Нехай її черниці
Там одволодають, а потім буде суд".
І віднесли в шпиталь зомлілую дівчину.
І прийняли її там сестри милосердні, –
Вони приймали всіх, – приставили до неї
Черницю молоденьку, щоб гляділа.
Лежала цілий день без пам’яті слаба,
Але надвечір їй вернувся тямок,
Одкрила очі, глянула навколо:
Склепіння біле, образ і лампада
І біля ліжка, наче другий образ,
Бліда дівчина в чорному убранні.

Хвора
Де я і хто ти?

Черниця
Сестро, мир тобі!
Се божая оселя, ти в шпиталі,
А я твоя сестра, тебе гляджу.
Хвала найвищому, що ти опам’яталась.

Хвора
А чула ти, що сталось сеї ночі?

Черниця
Хай бог простить тому, хто се вчинив…

Хвора

Се я!

Черниця

О сестро! ти?.. Ти каєшся, запевне!

Хвора

Ні, каяться вважала б я за гріх!
Скажи, – ти певне знаєш, – адже в замку
Усі погинули? ніхто з них не зоставсь?

Черниця

Ні, милував господь. Одна лиш вежа
Упала, на той час там не було нікого.

Хвора

О, що ти кажеш?! (Хвора заридала).

Черниця

Вгамуйся, бідна сестро, помолися
Зо мною вкупі богові святому,
Подякуй, що не дав тобі вчиниш зла,
Проси, щоб мир твоїй душі послав він
І в серце повернув забутую любов.
Сльозами змий оту лихую пляму,
Що положив гидкий, ворожий замір.
Аби простив тебе суддя небесний,
А суд земний для праведних – ніщо.

Хвора

Гадаєш ти, що я боюся суду?
Запевне, бридко між гадюк попасти,
Та я їх не боюсь, суд не страшний для мене, –
Небесний чи земний, для мене все одно, –

Однакові для мене рай і пекло,
Бо я не вірю в них.

Черниця

О господи, рятуй
Оцю заблукану, нещасну душу!
Послухай, сестро, ти ще молода,
І, може, прийдеться загинути…

Хвора

Дарма!
Не жаль мені, що молодою згину,
А жаль – о лютий жаль, що пропаду даремне.

Черниця

Ніхто даремне в господа не гине,
Без волі божої і волос не спаде.

Хвора

Не хтіла б я тебе вразити, сестро,
Та, бачу, прийдеться розмову залишити,
Бо ми говоримо на різних мовах.

Черниця

Ні!
У всіх людей одна є спільна мова –
Братерськая любов.

Хвора

Любов, ти кажеш?
А я б сказала – щирість…

Черниця

Прожени

Ненависті дракона геть із серця,
Нехай в ньому зостанеться любов,
І ми одна одну запевне зрозумієм,
Як розумів розбійника Христос.

Хвора

Пожди, кохана сестро, я те бачу,
Що ти мене і жалуєш, і любиш,
Хоч я тобі чужа. Та я б хотіла,
Щоб знала ти, кого і за що любиш,
І як осудиш, то щоб знала за що.
Сядь ближче біля мене, нахили
Лагідне личенько до мене ближче,
Забудь про те, що звете ви гріхом
Чи праведністю, слухай тільки пильно.

Черниця

Боюся я, що втомишся, – ти ж хвора.

Хвора

Дарма! нехай умру, та думка не умре!
В таке безсмертя й я привикла вірить.
Адже і в вас є сповідь перед смертю…
Мене жде шибениця – я те знаю.
Так слухай. Ти все згадуєш любов,
Вона й моя наставниця єдина.
Мене любов ненависті навчила,
Колись і я була, як ти, лагідна, тиха
І вірила в братерськую любов,
Бо при мені були брати кохані,
Родина й ніжні подруги мої.
Образу я сльозами зустрічала
І перед кривдою схиляла я чоло,
Коли вона на мене наступала.
Я матері і батькові корилась,

Вони ж були до мене завжди добрі.
Я думала, що лад такий можливий
Між ворогом і бранцем… Коли се
Розпочалося біле лихоліття
І наше місто зайняла облога;
Боролося воно, змагалось, як уміло,
А потім мусило відперти браму,
І вороги ввійшли з тріумфом в неї.
Я бачила, тоді, що хто хилився найнижче,
Того найбільш топтали люди й коні.
Мій батько й мати ворогам корились,
А добрості не бачили ніколи.
У мене розум наче потьмарився,
Не знала я, де правда і де кривда,
Я знала тільки, що мені так жаль,
Так жаль на ворогів і жаль на подоланих.
Сумний був час; товариші мої
Пішли у військо, кликали й мене.
Та я в собі не чула сили.
Ті, що зостались, я їх одцуралась
Або вони мене, пропала наша згода.
Брати і сестри смутнії ходили,
Той самий жаль гнітив їх, що й мене.
Та що казати? В подоланім місті
Немає щастя і не може бути!
Хотіла я спершу, як ти, піти в черниці,
У сестри милосердні, та для сього
Потрібна віра, – я її не мала…
Отак життя минало день за днем.
Я бачила, як гинуло найкраще,
Як родичі мої гнили по тюрмах
І як високе низько упадало.
Тоді в мені спалахнула ненависть
До тих, що нищили мою любов.
Ненависть розгоралась більше й більше,

Та я не знала, де її подіти.
Так, може б, я себе вогнем спалила власним,
Та іншеє судилося мені.
Прийшов один товариш і промовив:
"Ходи; ми знову на війну зібрались!
Не ми уб’єм, то нас вони уб’ють;
Ми мусим боронитись, поможи нам!
Невже ти будеш осторонь сидіти
І споглядать, як ллється братня кров?
Ні, сором се терпіти. Наша смерть
Научить інших, як їм треба жити.
Ходи, з тобою, певне, й другі підуть".
І я пішла…

Черниця

А мати? а родина?

Хвора

У ту хвилину я про них забула,
Та, може б, не згадала і тепер,
Якби вдалось моє велике діло.
Я б упилася щастям перемоги, –
Не спогадом, надією жила б.
Але ж тепера я даремне гину
І думаю про той даремний жаль,
Що може вбить мою кохану матір.
Своїх сестер я бачу у жалобі,
Братів у смутку – і даремне все!..
Коли б могла я ще хоч раз побачить
Моїх коханих!..

Черниця

Сестро, не журись!
Якби ти тільки вірила у те,
В що вірим ми, потішилась би певне.

Ми віримо, що в іншім, кращім світі
Побачимо усіх, кого любили.

Хвора

Шкода! Ви вірите, що єсть і рай, і пекло,
Що люди й "там" не можуть рівні бути.
Моя лагідна мати не злочинна,
Не вбила і не хтіла вбить нікого,
Їй мусить райська брама відчинитись,
А для таких, як я, в раю немає місця.
Черниця
Все переможе щире каяття,
І гріх, і пекло перед ним зникають,
І райська брама навстежи одкрита.
Згадай же, сестро, любую родину,
Пожалуй душу бідну, молоденьку,
За віщо ж має гинути вона?

Хвора

Чернице, спогадай: стоїть у вашій книзі:
"Ніхто не має більшої любові,
Як той, хто душу покладе за друзів".
Ну, годі, я скінчила, ти вже знаєш
І як осудиш, то вже знаєш за що.
Умовкла хвора, і черниця тихо
Сиділа, очі в землю опустивши…

15.09.1896

ХВИЛИНА РОЗПАЧУ

О горе тим, що вроджені в темниці!
Що глянули на світ в тюремнеє вікно.

Тюрма – се коло злої чарівниці,
Ніколи не розіб’ється воно.

О горе тим очам, що звикли бачить зроду
Каміння сіре, вогкий мур цвілий!
Їм сірим здасться все, як небо у негоду,
І світ, немов тюремний двір малий.

О горе тим рукам, що звикли у неволі
Носить кайдани ржаві та важкі,
На волю вирвуться, і там бридкі мозолі
Їм нагадають, хто вони такі.

О горе тим, що мають душу чесну!
Коли вони ще вірять у богів,
Благати мусять силу ту небесну:
"Пошли нам, боже, чесних ворогів!"

О горе нам усім! Хай гине честь, сумління,
Аби упала ся тюремная стіна!
Нехай вона впаде, і зрушене каміння
Покриє нас і наші імена!

16.09.1896

"О, ЗНАЮ Я, БАГАТО ЩЕ ПРОМЧИТЬ..."

О, знаю я, багато ще промчить
Злих хуртовин над головою в мене,
Багато ще надій із серця облетить,
Немов од вихру листячко зелене.

Не раз мене обгорне, мов туман,
Страшного розпачу отрутнеє дихання,

Тяжке безвір’я в себе, в свій талан
І в те, що у людей на світі є призвання.

Не раз в душі наступить перелом,
І очі глянуть у бездонну яму,
І вгледжу я в кохання над чолом
Строкату шапку блазня або пляму.

Не раз мій голос дико залуна,
Немов серед безлюдної пустині,
І я подумаю, що в світі все мана
І на землі нігде нема святині.

І, може, приведуть не раз прокляті дні
Лихої смерті грізную примару,
І знову прийдеться покинутій мені
Не жити, а нести життя своє, мов кару.

Я знаю се і жду страшних ночей,
І жду, що серед них вогонь той загориться,
Де жевріє залізо для мечей,
Гартується ясна і тверда криця.

Коли я крицею зроблюсь на тім вогні,
Скажіть тоді: нова людина народилась;
А як зломлюсь, не плачте по мені!
Пожалуйте, чому раніше не зломилась!

16.09.1896

АНГЕЛ ПОМСТИ

У темряві таємній серед ночі
До мене часто гість непевний приліта,

Він поглядом жахає і віта,
Мов зірка Марс кривава, сяють очі.

Всміхається мені страшний посланець,
Я бачу в усміху ненависть і любов,
На білих крилах червоніє кров,
Мов на снігу зорі вечірньої багрянець.

Він промовля мені слова страшні й великі,
В руках палає меч осяйний, огневий,
І в серці, наче поклик бойовий,
Здіймаються у мене співи дикі.

"Слова, слова, слова! – на них мій гість мовляє, –
Я ангел помсти, вчинків, а не слів,
Не думай же, що твій одважний спів
Других, а не тебе до бою закликає.

Даю тобі сей меч, дарма що ти не сильна,
Мій меч не тяжкий для одважних рук.
Чи ти боїшся смерті, кари, мук,
Ти, що була душею завжди вільна?"

Він подає свій меч, я хочу взяти зброю,
Але не слухає мене моя рука,
І лютість огнева із серця геть зника:
"Іди, – кажу йому, – я не піду з тобою.

Не жаль мені життя, а жаль тії людини,
Що у мені живе, що бачу я в других,
Коли ж її уб’ю, хай кара йде за гріх,
Не схочу пережить ганебної години,

Твоя слуга Корде, одважная нормандка,
В тиранах бачила тиранів цілий вік,
Але й в тирані їй з’явився чоловік,
Як над убитим крикнула коханка..."

Зника північний гість, та погляд той і мова
Лишають в серці слід кривавий і страшний,
І вдень мені в очах стоїть той гість дивний,
А душу рве й гнітить нескінчена розмова...

FIAT NOX !

"Хай буде тьма!" – сказав наш бог земний.
І стала тьма, запанував хаос,
Немов перед створінням світу. Ні, ще гірше
Був той хаос, бо у ньому були
Живі створіння, їх давила тьма.
Скрізь марища з хаосу виринали,
Лиха зараза, голод, злидні, жах –
Несвітський жах усім морозив душу:
І найодважнішим ставало жаско,
Голодні крики слухаючи й стогін,
Що виринали, наче зо дна моря,
З юрби великої і темної. Здавалась
Ота юрба частиною хаосу
І голосом його. Часами розлягалось
У темряві гукання: "Світла! Світла!"
І на відповідь чувся голос дужий
Земного бога з високості трону:
"Хай буде тьма!" І знов тремтів хаос.

О, не один нащадок Прометея
Блискучу іскру з неба здобував,
І безліч рук до неї простягалось,
Мов до зорі, що вказує дорогу.

І розсипалась та велика іскра
На іскорки малесенькі, незначні,
І кожний іскорку ховав, неначе скарб,
У попелі холодному віддавна;
Вона не гасла, тліла в тій могилі,
Та не давала ні тепла, ні світла,
А сміливий нащадок Прометея
Знаходив смутну долю свого предка:
Вигнання, муки, нерозривні пута,
Дочасну смерть у дикій самотині…

І досі так, о браття! й досі тьма.
Гей, озовіться! Страшно в сім хаосі.
Я чула голоси одважні, вільні,
Вони лунали, мов гукання в лісі, –
Тепер замовкли, і страшніше тиша
Мені здається, ніж була раніш.
Брати мої, нащадки Прометея!
Вам не орел розшарпав груди горді, –
Бридкі гадюки в серце уп’ялись.
Ви не приковані на тій кавказькій кручі,
Що здалека сіяє сніжним чолом,
Про в’язня звістку людям даючи!
Ні, ви поховані в землянках, звідки навіть
Не чутно брязкоту кайданів, ні стогнання,
Ні непокірних слів…

Гей, царю тьми!
Наш лютий вороже! Недарма ти боїшся
Кайданів тих залізної музики!
Боїшся ти, що грізні, смутні гуки
Пройняти можуть і камінне серце.
А чим же ти заглушиш дикий голос
Хаосу темного, крик голоду й біди
І розпачливого гукання "світла, світла"?

На нього завжди, як луна у горах,
Одважні, вільні голоси озвуться.
"Хай буде тьма!" – сказав ти, – сього мало,
Щоб заглушить хаос і Прометея вбить.
Коли твоя така безмірна сила,
Останній вирок дай: "Хай буде смерть!"
25.09.1896

НА ВІЧНУ ПАМ’ЯТЬ ЛИСТОЧКОВІ, СПАЛЕНОМУ ПРИЯТЕЛЬСЬКОЮ РУКОЮ В НЕПЕВНІ ЧАСИ

Ой палка ти була, моя пісне!
Як тебе почала я співати,
В мене очі горіли, мов жар,
І зайнявся у грудях пожар.
Хтіла я тебе в серці сховати,
Та було моє серденько тісне,
Ой палка ти була, моя пісне!

Так, була моя пісня палка.
Вислухала товаришка спів,
Мов троянда, уся паленіла,
І сльоза в неї в очах бриніла
Від гарячих, невтримливих слів,
І тремтіла подана рука…
Так, була моя пісня палка.

Ти занадто палка, моя пісне!
Як настала тривожна година,
Запалилося слово вкінець
І спалило тонкий папірець…
Замість пісні лежить пожарина.
Ой, глядіть, знову іскорка блисне!
Ти занадто палка, моя пісне!

26.11.1896

"СЛОВО, ЧОМУ ТИ НЕ ТВЕРДАЯ КРИЦЯ..."

Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскриться?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що здійма вражі голови з плеч?

Ти моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з піхви готова,
Тільки ж ти кров з мого серця проллєш,
Вражого ж серця клинком не проб’єш...

Вигострю, виточу зброю іскристу,
Скільки достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Іншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти єдиная зброє,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може, в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.

Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеться з брязкотом інших мечей,
З гуком нових, не тюремних речей.

Месники дужі приймуть мою зброю,
Кинуться з нею одважно до бою...
Зброє моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам!

25.11.1896

ВІДГУКИ

Пролітав буйний вітер над морем,
По безмірнім, широкім просторі;
Білі хвилі здіймались високо,
І знялися од вітру ще вище,
Загукали, як військо вороже,
Заглушили вони буйний вітер.

Пролітав буйний вітер в пустині,
По безкрайому, мертвому полі.
Закрутились пісковаті вихри,
Простяглись геть під небо високе,
Наче велети люті, страшнії,
І розсипались, впавши звисока;
Смерть покрила слід буйного вітру.

Пролітав буйний вітер край вежі,
Що стояла самотно на кручі,
Там знайшов він Еолову арфу.
Він шарпнув її довгії струни,
І всі струни озвалися співом,
Лагіднішим од вітру дзвінкого.
Буйний вітер замовк, пролетівши,
Але арфа ще довго бриніла…

1896

ЄВРЕЙСЬКА МЕЛОДІЯ

Ти не мій! розлучив нас далекий твій край,
І вродлива чужинка забрала!

Ти там, може, знайшов незаказаний рай,
Я ж без тебе, мов квітка, зів’яла.

І зостались мені лиш пісні та думки…
Ті пісні наші бранці зложили,
Прислухаючись, як край Євфрату-ріки
Вавілонськії верби шуміли.

Ті пісні не співались, у дні жалібні
Арфи висіли смутно на вітах
І гойдались, неначе журились, сумні,
По веселих утрачених літах.

На мовчазних устах не лунав тихий спів,
Він на крилах думок у пустиню,
У зруйноване божеє місто летів
І оплакував рідну святиню:

"Ти в руїнах тепера, єдиний наш храм,
Вороги найсвятіше сплямили,
На твоїм олтарі неправдивим богам
Чужоземці вогонь запалили.

Всі пророки твої від тебе відреклись,
І левітів немає з тобою.
Хто погляне на стіни, величні колись,
Покиває, сумний, головою.

Ти не наш, але вірними будуть тобі
На чужині ізраїльські люди, –
Що господь сам обрав за святиню собі,
Те довіку святинею буде!"

Милий мій! ти для мене зруйнований храм,
Чи я зрадити маю святині
Через те, що віддана вона ворогам
І чужій, неправдивій богині?

26.06.1896

AVE REGINA!

Безжалісна музо, куди ти мене завела?
Навіщо ти очі мені осліпила згубливим промінням своїм?
Навіщо ти серце моє одурила,
привабила маревом щастя?
Навіщо ти вирвала в мене слова,
що повинні б умерти зо мною?
Ти квітами серця мого дорогу собі устелила,
І кров’ю його ти окрасила шати свої,
Найкращії думи мої вінцем золотим тобі стали,
Ти, горда цариця, мене повела за собою,
Мов бранку-невільницю в ході твоїм тріумфальнім.
Іду я окована міцно, і дзвонять кайдани мої.
Ти, владарко, все одбираєш од мене, –
Усі таємні свої скарби тобі я повинна віддати
І килим, що виткали мрії, під ноги тобі простелити.
Моє божевілля собі ти взяла за актора,
Щоб грало закохані ролі тобі на потіху.
Невже тобі заздро, богине, на вбогеє щастя моє?
Те щастя, – то був тільки сон. Ти голосом гучним
Від нього мене пробудила, гукнувши:
"Прокинься, моя бранко, ти мусиш служити мені!
Співай мені пісню, ту пісню, що спить в твоїм серці.
Торкни ту струну в своїй арфі, що досі іще не бриніла,
Всі струни озватися мусять хвалою мені,
Я дам тобі пишні дарунки, забудеш недолю свою".
Даремне хотіла я арфу свою почепити

На вітах плакучих смутної верби
І дати велику присягу, що в світі ніхто не почує
Невільничих співів моїх.
Ти глянула поглядом владним, безжалісна музо,
І серце моє затремтіло, і пісня моя залунала,
А ти, моя владарко горда, втішалася піснею бранки,
І очі твої променіли вогнем переможним,
І вабив мене той огонь і про все заставляв забувати.
Все я тобі заспівала, і те, чого зроду нікому,
Навіть самій собі, вголос казати не хтіла.
Все ти від мене взяла. Де ж твої подарунки, царице?
Ось вони, пишні дари: сльози – коштовнії перли,
Людське признання – холодний кришталь,
Смуток мене одягає чорним важким оксамитом,
Тільки й скрашає жалобу жалю кривавий рубін.
Гарна одежа для бранки, що йде в тріумфальному ході.
Радуйся, ясна царице, бранка вітає тебе!

21.08.1896

TO BE OR NOT TO BE?..

Стій, серце, стій! не бийся так шалено.
Вгамуйся, думко, не літай так буйно!
Не бий крильми в порожньому просторі.
Ти, музо винозора, не сліпи
Мене вогнем твоїх очей безсмертних!
Дай руку, притули мене до свого лона.
Тобі я віддала усе, що мала,
Подай мені великую пораду.
Дивись: навколо нас великі перелоги,
І дикі пущі, і високі кручі,
І темні, тихі води. Подивись:
Шляхів нема, а тільки де-не-де
Поплутані стежинки йдуть на безвість.

Он люди – мало їх – орють ті перелоги,
Он з пущі ледве чутно стук сокири,
З високих круч луна орлиний клекіт,
Лиш тихі води все стоять мовчазно,
І тільки часом камінь з круч зірветься,
Впаде і кане в темні, тихі води, –
Розійдеться і зникне круг тремтячий.
Скажи мені, пораднице надземна,
Куди мені податись у просторі?
Чи маю я здійняти срібло-злото
З своєї ліри і скувати рало,
А струнами сі крила прив’язати,
Щоб тінь не падала на вузьку борозну,
Зайняти постать поряд з тими людьми,
Орати переліг і сіяти, а потім –
А потім ждати жнив, та не для себе?
Чи, може, кинутись туди, у пущу,
І в диких нетрях пробивать дорогу
З сокирою в руках і з тонкою пилою,
Поки який гнилий, великий стовбур
Впаде й задавить серед хащів темних?
Чи, може, злинути орлицею високо,
Геть понад кручі, у простор безмежний,
Вхопити з хмари ясну блискавицю,
Зірвати з зірки золотий вінець
І запалати світлом опівночі?
А що, коли те світло миттю згасне,
Як метеор, і темрява чорніше,
Страшніше здасться, ніж була раніш?
А що, коли не стане в мене сили,
Вогонь обпалить крила й я впаду,
Неначе камінь, що зірвався в кручі,
Туди, у темні води, в глибину,
В холодну тишу, і недовго буде
Тремтіти круг на площині води?

Мовчиш ти, горда музо! тільки очі
Спалахнули вогнем, барвисті крила
Широким помахом угору здійнялись
І сплеснули… О чарівнице, стій!
Візьми мене з собою, линьмо разом!

10.09.1896

З ПРОПАЩИХ РОКІВ

"Я ЗНАЮ, ТАК, СЕ ХВОРІЇ ПРИМАРИ…"

Я знаю, так, се хворії примари, –
Не час мені вмирати, не пора.
Та налягли на серце чорні хмари
Лихого пречуття, душа моя вмира!

Вдяглися мрії у смуткові шати
І понесли мене в дивний, мовчазний край,
І там прийняв мене в зеленії палати
Плакучих верб і кипарисів гай.

Серпанком чорним жалібниці-мрії
Мені покрили очі, змеркнув світ,
І залунали скарги жалібнії
Моїх покинутих пісень-сиріт.

Пісні вернулись плакать на могилі
Палкого серця, що носило їх,
Вони були між людьми гості милі,
Та не прийняв ніхто їх за своїх.

28.12.1896

"ОБГОРТА МЕНЕ ТУГА, БОЛИТЬ ГОЛОВА..."

Обгорта мене туга, болить голова,
Стіни й стеля гнітять, мов темниця…
Де ж ви, де, мої щирі, одважні слова?
Де поділась моя чарівниця,

Молода моя муза, і горда, й смутна,
Жалібниця-порадниця тиха?
Я ж без неї тепера така самотна
Серед сього безкрайого лиха.

Сеє лихо моє, мов туман восени,
Без краси-блискавиці, без грому,
Без раптового вихру буйної весни,
Що гуляє по гаю густому,

Навіть муза боїться вступити сюди,
В сей осінній туман небарвистий,
Кличе здалека: "Встань і за мною ходи
Тим шляхом, що сіяє сріблистий.

Кожна зірочка снігу нам буде в очах,
Наче справжняя зірка, зоріти,
Будуть зорі встилати розложистий шлях,
Наче шлях тріумфатора квіти.

Будуть сніжнії зорі таночки вести
З буйним вітром, мов коло дівоче,
Адже правда, моя вихованко, і ти
До зірок полинула б охоче?.."

Вабить, кличе далекая муза мене,
Мов гарячка наводить примари,

А навколо туман, наче море сумне...
Чом його не розвіють сі чари?

19.01.1897

ДО ТОВАРИША

Присвячується М. Кривинюкові

Чи згадали хоч раз ви про мене в тюрмі,
Як про вас я спогадую, хвора?
Як ростинам бракує життя в вогкій тьмі,
Так обом нам бракує простора.

Ох, тепера мене у недолі моїй
Не один добрий друг потішає:
"Не годиться журитись в пригоді такій,
Адже іншим ще гірше буває!"

Та які се слова і даремні, й нудні,
Хоч порадники щирі й охочі.
Якби знали сі люди, які то сумні
Дні без сонця, без місяця ночі!

Та ще гірше, ніж болі й неволя тісна,
Ся єдиная думка вбиває,
Ся розвага людська і ганебна, й страшна:
"Адже іншим ще гірше буває!"

В тім і жаль, що, хоч би ми черпати могли
Непомірними чашами горе,
Скільки б ми таких кубків гірких не пили, –
Ще зостанеться цілеє море.

В тім і лихо, що, скільки б вінків не плели
Для робітників діла і слова,
Скільки б терну на тії вінки не стяли,
Ще зостанеться ціла діброва.
19.01.1897

"ЯК ДИТИНОЮ, БУВАЛО..."

Як дитиною, бувало,
Упаду собі на лихо,
То хоч в серце біль доходив,
Я собі вставала тихо.

"Що, болить?" – мене питали,
Але я не признавалась –
Я була малою горда, –
Щоб не плакать, я сміялась.

А тепер, коли для мене
Жартом злим кінчиться драма
І от-от зірватись має
Гостра, злобна епіграма, –

Безпощадній зброї сміху
Я боюся піддаватись,
І, забувши давню гордість,
Плачу я, щоб не сміятись.

2.02.1897

РОМАНС

Не дивися на місяць весною, –
Ясний місяць наглядач цікавий,

Ясний місяць підслухач лукавий,
Бачив він тебе часто зі мною
І слова твої слухав колись.
Ти се радий забуть? Не дивись,
Не дивися на місяць весною.

Не дивись на березу плакучу, –
На березі журливеє віття
Нагадає тобі лихоліття,
Нагада тобі тугу пекучу,
Що збратала обох нас колись.
Ти се радий забуть? Не дивись,
Не дивись на березу плакучу.

2.02.1897

КРИМСЬКІ ВІДГУКИ

ІМПРОВІЗАЦІЯ

В гаю далекім, в гущавині пишній,
Квіти гранати палкі розцвітають,
Мов поцілунки палкі на устах
Іншим палким поцілункам назустріч,
Мов поцілунки рубінових уст…
Спи, моє серце! нехай там у гаю
Квіти гранати палкі розцвітають…

Вітри північні тремтять, затихаючи,
Між запашними кущами лавровими,
Наче зітхання жаги,
Наче ті лаври стрівання таємнеє
Любо ховають од світу цікавого
Листом ласкавим густим…

Спи, моє серце! хай вітри північнії
В лаврах лагідних тремтять, затихаючи…

До кипариса магнолія пишная
Чолом заквітчаним ніжно схилилася,
Як молода до свого нареченого.
Білії квіти тремтять в темних кучерях,
Але серпанку немає на їх.
Щире кохання не вкрите серпанками…
Спи, моє серце! хай пишна магнолія
До кипариса струнκого схиляється.

З темного моря білявая хвилечка
До побережного каменя горнеться,
Пестощі, любощі, сяєво срібнеє
Хвиля несе в подарунок йому;
Темне чоло побережного каменя
Хвилі коханій назустріч засяяло.
Пестощі, любощі, сяєво срібнеє…
Спи, моє серце! Хай хвиля білявая
До побережного каменя горнеться…

1897, Ялта

УРИВКИ З ЛИСТА

Присвячується І.Стешенкові

Товаришу мій! не здивуйте з лінивого вірша.
Рифми, дочки безсонних ночей, покидають мене,
Розмір, неначе химерная хвиля,
Розбивається раптом об кожну малу перешкоду,
Ви даремне шукали б у ньому дев’ятого валу,
Могутньої хвилі, що такт одбива течії океану.

Думки навіває мені тепер Чорнеє море –
Дике, химерне воно, ні ладу, ні закону не знає,
Вчора грало-шуміло воно
При ясній, спокійній годині,
Сьогодні вже тихо й лагідно до берега шле свої хвилі,
Хоч вітер по горах шалено жене сиві хмари.
Так би й лежала я завжди над сею живою водою,
Дивилась би, як без жалю сипле перли вона й самоцвіти
На побережне каміння,
Як тіні барвисті від хмарок злотистих
Проходять по площині срібно-блакитній
І раптом зникають,
Як білая піна рожевіє злегка,
Немов соромливе обличчя красуні,
Як гори темніють, повиті у білі серпанки,
Вони так спокійно стоять,
Бо їх стереже колонада сумних кипарисів,
Поважних, високих…

* * *

Я тільки що знов прочитала
Ваш дужий, неначе у крицю закований,
Міцно узброєний вірш.
Як же за нього я маю віддячити вам?
Байку хіба розкажу, а "мораль" ви самі вже виводьте.
Битим шляхом та крутим
Їхали ми на узгір’я Ай-Петрі;
Вже поминули сади-виногради рясні, кучеряві,
Що покривають підніжжя гори, наче килим розкішний,
Ось уже й лаврів, поетами люблених,
Пишних магнолій не видко,
Ані струнких кипарисів, густо повитих плющем,
Ані платанів розкішних наметів.
Тільки стрічалися нам земляки наші, білі берези,
Явори й темні дуби, до негоди та борвію звиклі,

Але й вони вже зостались далеко за нами,
Тільки терни, будяки та полин товаришили нам у дорозі,
Потім не стало і їх.
Крейда, пісок, червонясте та сіре каміння
Скрізь понад шляхом нависло, неплідне та голе,
Наче льоди на північному морі.
Сухо, ніде ні билини, усе задавило каміння,
Наче довічна тюрма.
Сонце палке сипле стріли на білую крейду,
Вітер здійма порохи,
Душно… води ні краплини… се наче дорога в Нірвану,
Країну всесильної смерті…
Аж ось на шпилі,
На гострому, сірому камені блиснуло щось, наче пломінь.
Квітка велика, хороша, свіжі пелюстки розкрила,
І краплі роси самоцвітом блищали на дні.
Камінь пробила вона, той камінь, що все переміг,
Що задавив і могутні дуби, і терни непокірні.
Квітку ту вченії люди зовуть Saxifraga,
Нам, поетам, годиться назвати її ломикамінь
І шанувать її більше від пишного лавра.

1897, Ялта

СХІДНА МЕЛОДІЯ

Гори багрянцем кривавим спалахнули,
З промінням сонця західним прощаючись,
Так моє серце жалем загорілося,
З милим, коханим моїм розлучаючись.

Геть понад морем, над хвилями синіми
В’ються, не спиняться чаєчки білії.
Де тебе мають шукати на безвісті,
Милий мій, думи мої бистрокрилії?

В себе на вежі вогонь запалила я,
Любий, твого вороття дожидаючись,
Хай він просвітить по морю доріженьку,
Щоб не зблудив ти, з чужини вертаючись.

Світе мій! буду тебе дожидатися,
В чорну, смутну фереджію повитая,
І посаджу кипарисову гілочку,
Буде щодня вона слізьми политая.

А як повернешся, я покажу тобі
Той кипарис мій в садочку квітчатому,
Здійметься він над всіма мінаретами
В краї сьому, на мечеті багатому.

Ялта, 27.01.1897

МРІЇ

У дитячі любі роки,
Коли так душа бажала
Надзвичайного, дивного,
Я любила вік лицарства.

Тільки дивно, що не принци,
Таємницею укриті,
Не вродливі королівни
Розум мій очарували.

Я дивилась на малюнках
Не на гордих переможців,
Що, сперечника звалivши,
Промовляли люто: "Здайся!"

Погляд мій спускався нижче,
На того, хто розпростертий,
До землі прибитий списом,
Говорив: "Убий, не здамся!"

Не здавався мені величним
Той завзятий, пишний лицар,
Що красуню непокірну
Взяв оружною рукою.

Тільки серце чарувала
Бранки смілива відповідь:
"Ти мене убити можеш,
Але жити не примусиш!"

Роки любії, дитячі,
Як весняні води, зникли,
Але гомін вод весняних
Не забудеться повіки.

Він, було, мені лунає
У безсонні довгі ночі
І єднається так дивно
З візерунками гарячки:

Мріє стеля надо мною,
Мов готичнеє склепіння,
А гілки квіток сплелися
На вікні, неначе грати.

Од вікна до мене в хату
Червонясте світло впало, –
Чи то вуличнеє світло,
Чи то полиски пожежі?

Що се так шумить невпинно?
Навісний, безладний гомін!
Чи в крові гарячка грає,
Чи війна лютує в місті?

Чи се лютий біль у мене
Тихий стогін вириває,
Чи то стогне бранець-лицар,
Знемагаючи на рани:

"Хто живий у сьому замку?
Хто тут має серце в грудях?
Другом будь, зійди на вежу,
Подивись на бойовисько!

Подивись на бойовисько,
Хто кого перемагає?
Чи над лавами ще в’ється
Корогва хрещата наша?

Коли ні, – зірву завої!
Хай джерелом кров поллється,
Будь проклята кров ледача,
Не за рідний край пролита!

Ні, я чую наше гасло!
Ось воно все голосніше…
Зав’яжіть тісніше рани,
Шкода кров губити марне!.."

Так дитячі мрії грали
Між примарами гарячки.
А тепер? – гарячка зникла,
Але мрії не зникають.

І не раз мені здається,
Що сиджу я у полоні
І закута у кайдани
Невидимою рукою.

Що в руці у мене зброя
Неполамана зосталась,
Та порушити рукою
Не дають мені кайдани.

Глухо так навколо, тихо,
Не шумить гарячка в жилах,
Не вчувається здалека
Дикий гомін з бойовиська.

Так і хочеться гукнути,
Наче лицар мрій дитячих:
"Хто живий? Зійди на вежу,
Подивися наоколо!

Подивись, чи в полі видко
Нашу чесну короговку?
Коли ні, не хочу жити,
Хай мені відкриють жили,

Хай джерелом кров поллється,
Згину я від згуби крові.
Будь проклята кров ледача,
Не за чесний стяг пролита!.."

Ялта, 18.11.1897

ЗИМОВА НІЧ НА ЧУЖИНІ

– Розваж мене, Музо, моя та порадо!
Так важко в сей вечір на серці мені!
Де ж ти забарилась? Колись ти так радо
Летіла на поклик мій в кращії дні.

Муза

Дарма нарікати! Не я забарилась,
Я часто край тебе стояла, ждучи
Твого привітання, але ти журилась
Самотньо, мовчазнії сльози ллючи.

– О Музо, не згадуй ту люту годину,
Журби не буди, бо вона сторожка,
Мов хижая птиця, – засне на хвилину,
І зо сну її кожний шелест ляка.

Настрой свою ліру, гучну, невидиму,
Струна струні стиха нехай промовля,
І вслід за тобою я голос вестиму,
А думка хай вільно по світі ґуля.

Муза

Співай же за мною
Про те, як весною
Усе відживається знов,
Про квітки весняні
І речі кохані,
Про першу весняну любов.

– Ні, Музо, ся пісня незграйно лунає,
Чомусь я на голос її не зведу,
Мій голос журливеє щось починає,

А струни твої на веселім ладу.
Лишімо сю пісню…

Муза

Утнімо другої,
Поки не розстроївся лад!
"Підківки іскристі!
Дівки танцюристі!
Гей, пари, ставайте всі в ряд!.."

– Ми, Музо, не щиро сю пісню співали,
Мені вона завжди чужая була, –
В той час, як навколо усі танцювали,
Я тільки таємнії сльози лила.

Муза

Нема нам з тобою
Веселого строю,
Судились нам інші пісні.
Співаймо поважно
Про те, як одважно
Герой умира на війні.
Він рад серед бою
Лягти головою,
Аби не впустить корогви,
Він чесно поляже,
Товаришам скаже:
"Я вдержав, держіть тепер ви!"

– Ой Музо! ся пісня двусічна, мов зброя,
І будить одвагу, й жалю завдає:

Ти згадуєш в пісні погибель героя,
Я згадую в думці безсилля моє.

Поки я недужа, не клич до відваги,
В заржавілих піхвах меча не воруш.
Мені тепер сумно, я прагну розваги,
Прошу тебе, свіжої рани не руш!

Муза

Химерні ви, люди! серця ваші хорі
Від всього займаються жалем страшним.
Згадай, як колись ти на яснії зорі
Зо мною дивилась під небом рідним.

Чи в сій стороні закривають так щільно
Небесну красу кипариси сумні,
Що пісня твоя не літає так вільно
До самого неба, як в давнії дні?

Невже отсих гір золота верховина
Для тебе сумна, мов тюремна стіна?
Замовкни ж ти, пісне моя лебедина,
Бо хутко порветься остання струна!..

– Стій, Музо, ображена, горда богине!
Даремне твій спів безнадійно луна.
Скоріш моє серце раптово загине,
Ніж в тебе порветься остання струна!..

Згадай, як у літнії ночі безхмарні
Крізь ті кипариси світили зірки, –
Були наші мрії хоч смутні, та гарні,
Немов у жалобі вродливі жінки.

Нехай же тепер тумани непрозорі
Вкривають і небо, і серце моє, –
В піснях наших завжди сіятимуть зорі,
Вони нам лишили проміння своє.

Згадай, як ми співом стрівали світання:
Мінилася ясна зоря, мов рубін,
Шарілося море від сонця вітання,
По той бік затоки лунав тихий дзвін.

Нехай тепер щастя зайшло, як і сонце,
Марою насунулась ніч дощова,
А завтра знов сонце загляне в віконце
І збуджене серце моє заспіва.

Згадай, як удень ми стояли з тобою
На скелі гарячій, на кручі стрімкій,
Я вчилася пісні з морського прибою,
А ти прислухалась, який в ньому стрій.

Нехай я отруєна злою журбою.
Та в пісні на всяку отруту є лік;
Ми слухали пісню морського прибою, –
Хто чув її раз, не забуде повік.

Згадай, як захід у вогнистії шати
Верхів’я гори одягав крем’яні, –
Палали в гущавині квіти гранати,
А в серці мойому палали пісні.

Нехай мої співи й садочки квітчаті
Заснули, оковані сном зимовим, –
Весною й пісні, і квітки на гранаті
Вогнем загоряться новим!

Ялта, 15 грудня 1897

ІФІГЕНІЯ В ТАВРІДІ

(драматична сцена)

Діється в Таврiді, в місті Партеніті, перед храмом Артеміди Таврідської.
Місце над морем. Море вдається затокою в скелистий берег. При самому березі голі, дикі, сіро-червоні скелі, далі узгір’я, поросле буйними зеленощами: лаврів, магнолій, олив, кипарисів і т. ін., цілий гай. Високо над кручею невеликий півкруглий портик. Скрізь по узгір’ю межи деревами біліють сходи, що спускаються до храму. З лівого боку, на самій сцені великий портал храму Артеміди з дорійською колонадою і широкими сходами. Недалеко від храму між двома кипарисами статуя Артеміди на високому подвійному п’єдесталі; долішня частина п’єдесталу робить чималий виступ, немов олтар, на виступі горить вогонь. Від храму до моря йде стежка, виложена мармуром, вона спускається в море сходами.
З храму виходить хор дівчат таврідських у білих одежах і в зелених вінках. Дівчата несуть квіти, вінки, круглі, плисковаті кошики з ячменем і сіллю, амфори з вином та олієм, чарки і фіали. Дівчата прикрашують п’єдестал статуї квітками та вінками і співають.

Хор дівчат

Строфа

Богине, таємна, велична Артемідо,
Хвала тобі!
Хвала тобі, холодна, чиста, ясна,
Недосяжна!

Антистрофа

Горе тому, хто зухвалий подивиться
На непокриту богині красу,
Горе тому, хто руками нечистими
Шати пречисті богині торкне, –
Тіні, спотворені місячним сяєвом,
Кращими будуть, ніж образ його,
Рідная мати, на нього споглянувши,
Рідного сина свого не пізна.

Строфа

Заступнице міцна коханої Тавріди,
Хвала тобі!
Хвала тобі, потужна, невблаганна
Богине стріл!

Антистрофа

Горе тому, хто словами безчельними
Грізну богиню образить здола,
Горе тому, хто не склонить покірливо
Гордеє чоло – богині до ніг!
Місячний промінь скоріш не дістанеться
До океану глибокого дна,
Аніж не влучить стріла Артемідина
В серце безумця зухвале, палке.

З храму виходить Іфігенія в довгій одежі і з срібною діадемою над чолом.

Строфа

Іде богині жриця наймиліша, –
Віддаймо честь!

Віддаймо честь; її сама богиня
Обрала нам.

Антистрофа

З краю далекого, з краю незнаного
Нам Артеміда її привела,
Все таємниця в дівчини величної,
Рід її, плем’я і ймення само.
В гаю святому у ніч Артемідину
Жертву таємну приносили ми,
Там показала нам в сяєві срібному
Сюю дівчину богиня сама.

Іфігенія тим часом бере велику чарку в одної з дівчат і фіал у другої, третя дівчина наливає їй в чарку вино, четверта олій у фіал, Іфігенія зливає вино і олій на вогонь, потім посипає олтар свяченим ячменем та сіллю, беручи те з кошиків, що подають дівчата.

Іфігенія
(приносячи жертву)

Вчуй мене, ясна богине,
Слух свій до мене склони!
Жертву вечірню, сьогодні подану, ласкаво прийми.
Ти, що просвічуєш путь мореходцям,
на хвилях заблуканим,
Наші серця освіти!
Щоб ми стояли, тебе прославляючи,
Серцем, і тілом, і думкою чистії,
Перед твоїм олтарем.

Хор

Слава тобі!
Срібнопрестольная,
Вічно-осяйная,
Дивно-потужная!
Слава тобі!

Іфігенія

Ти, переможная, стрілами ясними
Темряву ночі ворожу поборюєш, –
Нам свою ласку з’ясуй!
Темнії чари, таємні наслання Еребові,
Нам поможи побороть!

Хор

Слава тобі!
Срібнопрестольная,
Вічно-осяйная,
Дивно-потужная!
Слава тобі!

Іфігенія віддає дівчатам чарку і фіал, робить знак рукою, і дівчата ідуть у храм. Іфігенія ворушить багаття на олтарі, щоб ясніше горіло, поправляє покраси.

Іфігенія

(сама)

Ти, срібнолука богине-мисливице,
Честі і цноти дівчат обороннице,
Поміч свою нам подай…

(Падає на коліна перед олтарем і простягає в розпачі руки до статуї.)

Прости мене, величная богине!
Устами я слова сі промовляю,
А в серці їх нема…

(Встає, одступає від олтаря і дивиться на море.)

А в серці тільки ти,
Єдиний мій, коханий рідний краю!
Все, все, чим красен людський вік короткий,
Лишила я в тобі, моя Елладо.
Родина, слава, молодість, кохання
Зосталися далеко за морями,
А я сама на сій чужій чужині,
Неначе тінь забутої людини,
Що по Гадесових полях блукає,
Сумна, бліда, безсила, марна тінь!

(Іде на сходи порталу і притуляється до колони.)

Холодний мармур – тільки ж і притулку!
А як було я голову схиляла
До матері коханої на груди
І слухала, як рідне серце билось…
Як солодко було тримать в обіймах
Тоненький стан мого хлоп’ятка-брата,
Мого золотокудрого Ореста…
Латони дочко, сестро Аполлона!
Прости своїй рабині спогад сей!..
Хоч би мені вітри принесли звістку,
Чи там живий ще мій шановний батько
І люба матінка… Сестра моя, Електра,
Вже досі одружилась. А Орест?

Він досі вже на грищах олімпійських
Отримує вінці. Як мусить гарно
Оливи срібне листя одбивати
Против злотистих кучерів його.
Та не за прудкість візьме надгороду,
Хіба за диск, бо завжди Ахіллес
Вінці за прудкість брав. Чи він живий,
Мій Ахіллес?.. Тепер уже не мій, –
Там, може, еллінка або троянська бранка
Зове його своїм… О Артемідо,
Рятуй мене від мене, захисти!

(Сходить знов додолу і сідає на найближчому щаблі сходів під кипарисом.)

Як зашуміли смутні кипариси!
Осінній вітер… Хутко вже й зимовий
По сій діброві звіром зареве,
Закрутиться на морі сніговиця,
І море з небом зіллється в хаос,
А я сидітиму перед скупим багаттям,
Недужа тілом і душею хвора,
Тоді ж у нас, в далекій Арголіді,
Цвістиме любо вічная весна,
І підуть в гай аргоської дівчата
Зривати анемони та фіалки.
І може… може, спом’януть в піснях
Славутню Іфігенію, що рано
Загинула за рідний край… О Мойро!
Невже тобі, суворій, грізній, личить
Робити посміхи над бідними людьми?!
Стій, серце вражене, вгамуйся, горде,
Чи нам же, смертним, на богів іти?
Чи можем ми змагатись проти сили
Землерушителів і громовладців?

Ми, з глини створені… А хто створив нас?
Хто дав нам душу і святий вогонь?
Ти, Прометею, спадок нам покинув
Великий, незабутній! Тая іскра,
Що ти здобув для нас від заздрих олімпійців,
Я чую пал її в своїй душі,
Він, мов пожежі пломінь, непокірний,
Він висушив мої дівочі сльози
В той час, як я одважно йшла на жертву
За честь і славу рідної Еллади.
Ви, еллінки, що сльози проливали,
Як Іфігенію на славну смерть вели,
Тепер не плачете, що ваша героїня
Даремне на безслав'ї тихо гасне?

(Стає перед олтарем.)

Навіщо ти мене, богине, врятувала,
В далекую чужину завела?
Кров еллінки була тобі потрібна, –
Щоб погасити гнів проти Еллади, –
Чому ж ти не дала пролити кров?
Візьми її, – вона твоя, богине!
Нехай вона не палить жил моїх!

(Дістає з-за олтаря жертовний ніж, одкидає плащ і заміряється мечем проти серця, але раптом пускає меч додолу.)

Ні, се не варт нащадка Прометея!
Коли хто вмів одважно йти на страту,
Той мусить все одважно зустрічать!
Коли для слави рідної країни
Така потрібна жертва Артеміді,
Щоб Іфігенія жила в сій стороні

Без слави, без родини, без іменння,
Хай буде так.

(Смутно похиливши голову, іде до моря, спиняється на найвищому щаблі сходів, що спускаються в море, і дивиться який час у простор.)

Аргосе, рідний мій!
Воліла б я сто раз умерти,
Ніж тута жити! Води Стікса й Лети
Не вгасять спогадів про любий рідний край!
Тяжкий твій спадок, батьку Прометею!

(Тихою, рівною ходою віддаляється в храм.)

Villa Iphigenia, 15.01.1898 р.

ВЕСНА ЗИМОВА

Присвячується М. Кривинюкові

Тихо і тепло, так наче і справді весна.
Небо неначе спалахує часом від місяця ясного світла,
Міняться білі хмаринки то сріблом, то золотом.
Ледве на місяць наплине прозорая хмара,
Коло на ній засіяє, мов одсвіт далекий веселки.
Зорі між дрібними хмарками наче таночки заводять,
Сніг на верхів'ї узгір'я блищить так яскраво,
Що видається не раз, мов займаються раптом вогні вартові.
Матовим сріблом біліють дахи на будинках,
Тіні різкі вирізняють балкони, тонкі балюстради,
А кипариси між ними здаються високими вежами замків;
Листя широке магнолій важке, нерухоме
Кованим сріблом здається;
Тінь фантастична латаній

лягла на блискучий поміст мармуровий.
Лаври стоять зачаровані, жоден листок не тремтить,
Тихо в садку, тихо в місті, бо пізня година.
Вже й на горі, у будинках вогнів не багато лишилось
Злотом червоним горіти. Скрізь тихо,
Тільки поток невидимий гірський,
як млиновеє коло, шумить,
Пісня часами озветься десь, ледве лунає…
Часом на вулиці люди проходять безгучно, мов тіні,
Море далеко леліє так ніжно, як мрія.
Легкі тумани серпанками сонні долини вкривають.
Тихо і тепло… І сон не бере, і робота не йде.
Я походжаю по свому балконі, що довгий, високий,
Мов корабельний чердак. Видко звідти всі гори,
Неба широкий намет і далекеє море,
Звідси легше й думкам розлітатись по всіх українах…
Довго я так походжала, а мрії та думи снувались,
Мов на коловроті прядиво тонке;
порветься та й знову прядеться.
Часто літали думки мої в сторону рідну, –
Снігом повита, закована льодом,
лежить вона ген за горами.
Іншії гори згадались мені, вулиці інші й будинки,
Тільки той самий ясний місяченько
освічує їх в сю хвилину.
Хто там спить? хто не спить?
в кого в вікні видко світло?..
Раптом чогось я згадала велику, сувору будову,
Брами з важкими замками, сторожу й високу ограду,
А за оградою – вас, мій товаришу, в клітці тюремній.
Що, коли ви не спите в сю хвилину?
Що, коли місяць крізь грати освічує стіни порожні
Світлом холодним і жаским?
Ви, може, в вікно подивились,
Може, вам видко при місяці місто, і вулиці, й гори…

Сон не бере, і робота не йде, ніч така ясна і – довга…
Раптом зійшла я з балкона і двері засунула міцно.
Тяжко чогось мені стало в тому чарівному садочку,
Зорі чогось затремтіли, і небо стемніло,
Може, туман застелив, може, погляд у мене змінився…

Ялта, 1898

"ПОРВАЛАСЯ НЕСКІНЧЕНА РОЗМОВА…"

пам’яті С. М.

…Порвалася нескінчена розмова.
Тремтить вона, мов порвана струна,
В моєму серці. Від одного слова
Розкрилася в душі моїй труна.

Повстала туга, сном важким приспана,
Повстала велетом і досягла до хмар,
Жаль запалав, прибоєм океана
Загомонів його страшний пожар.

Ох, той пожар у других будить силу,
Ту, що Бастілії тиранів розбива,
Що визволя з кайданів волю милу, –
У мене будить він слова, слова!

Товаришу! не можу я мовчати,
Лежить таке прокляття на мені,
Що мушу тугу словом зустрічати:
Вони дзвінкі, мої думки сумні.

Часи глухонімії не заглушать
Дзвінких думок, вони бринять, бринять, –

Отак невільники руками ледве рушать,
Як на руках кайдани задзвенять.

Нехай же дзвонять голосно кайдани,
Не буду заглушать. Коли б могли
Вони збудить луну і розтроюдить рани
В серцях людей, що мохом поросли;

Коли б кайданів брязкіт міг ударить
Перуном в тії заспані серця,
Спокійні чола соромом захмарить
І нагадать усім, що зброя жде борця;

Коли б та зброя здійнялась до бою,
Загомоніла б так, мов туча градова, –
Тоді б замовкли вже самі собою
Кайданів брязкіт і такі слова.

14.07.1898

У ПУСТИНІ

Сказав господь: "Мені належить помста!
Той, хто не вірить у дива господні,
Не вартий бачить їх. Поки не згине
Останній з вас, отруєних зневір’ям,
Не ввійде мій народ в обітовану землю!"
Так говорив господь через свого пророка,
І слово божеє лунало сумно
Серед пустині. Потім наш пророк
Зійшов на гору, щоб здалека глянуть
На ту недосяжну обітовану землю,
І більше не вернувся. Ми самі
Зостались у сій німій пустині.

Тепер куди? на схід? на захід сонця?
На північ? на полуднє? Все одно!
Лягти б отут, на сей пісок гарячий,
І ждати, поки вихор налетить
І нам насипле золоту могилу.
Але дітей, маленьких немовлят,
Їх тільки шкода. Чи на те вродились,
Аби у сповитку пізнати голод, спрагу
І смертю марною загинути в пустині?
Ми підемо пісками навмання,
Приспавши в серці гадину зневір’я,
Одважно дивлячись дочасній смерті в очі.
Чого боятись нам? Палив нам душу розпач,
Точився по людях, мов лиха зараза,
І серце розтинав, мов гострий меч.
Умер пророк – на нас мов грім ударив.
Хто наш проводар? Та далека мрія,
Недосяжна, як марево пустині.
Ми вже покарані. Страшніше покарати
Сам грізний бог Адонаї не може.
Ходім! ачей се гіркеє страждання
Нащадкам нашим скоротить дорогу
До ясної і певної мети!

9.09.1898

НА СТОЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У кожного люду, у кожній країні
Живе такий спогад, що в його в давнині
Були золотії віки,
Як пісня і слово були у шанобі
В міцних сього світу; не тільки на гробі
Складались поетам вінки.

За пишнії хрії, величнії оди
Король слав поетам-співцям нагороди,
Він славу їх мав у руці;
За ввічливі станси, гучні мадригали
Вродливиці теж нагороду давали,
Не знали погорди співці.

І щонайпишнішії дами з придворних
Вдавали на сцені субреток моторних,
Щоб слави і втіхи зажить;
Сама королева здіймала корону,
Спускалась додолу з найвищого трону
Поетовій мрії служить.

Богам були рівні співці-лавреати
І гордо носили коштовнії шати
У панському магнатському гурті;
Цвіли в них і лаври, і квіти барвисті,
І навіть терни їх були позлотисті,
Кайдани – і ті золоті !

* * *
Так… в кожній країні є спогади раю!
Нема тільки в тебе їх, рідний мій краю!
Були й за гетьманів співці;
З них деякі вічнії співи зложили,
А як їх наймення? і де їх могили,
Щоб скласти хоч пізні вінці!

Цурались вони кучерявої хрії
І вабили очі їм іншії мрії,
Не вів до палацу їх шлях:
Не оди складали, а думи народу,
Не в стансах прославили милої вроду,
А в тихих, журливих піснях…

Ті вічні пісні, ті єдинії спадки
Взяли собі другі поети-нащадки
І батьківським шляхом пішли;
Ніхто їх не брав під свою оборону,
Ніхто не спускався з найвищого трону,
Щоб їм уділяти хвали.

Чоло не вінчали лавровії віти,
Тернів не скрашали ні злото, ні квіти,
Страждали співці в самоті;
На них не сіяли жупани-лудани,
Коли ж на руках їх дзвеніли кайдани,
То вже не були золоті…

1898

ЗОРЯ ПОЕЗІЇ

Імпровізація

Через тумани лихі, через великеє горе
Ти світиш мені, моя зоре.
Ти се була, що встала вогнем опівночі,
Шлях прокладала ясний через темне, бурхливеє море
І чарувала новою надією втомлені очі,
Ти се була, моя зоре!
Хто ти, мрія чи сон? я не знаю,
Тільки в тебе я вірю і віри повік не зламаю,
А як зламаю, зломлюсь тоді, певне, сама,
Бо задавить ворожая тьма.
Ти мене до життя пробудила,
Ти мені очі одкрила,
Раптом виросли в мене і сплеснули крила,
І понесли мене вгору шляхом променистим,

Вгору, все вгору,
В тую країну простору,
Де моя зірка зорить світлом рівним і чистим.
В тую країну, де щастя і горе однаково милі,
В тую країну, де усміх і сльози однаково ясні,
В тую країну, де чола підводять похилі,
Де не сльозами, а співом ридають нещасні.
Я не журюся, чи рано, чи пізно загину,
Я не журюся, що світ сей хороший покину,
Я не журюся – нехай там життя моє гасне.
Зоре моя! в тебе світло повік буде ясне.
Інші будуть співці по мені,
Інші будуть лунати пісні,
Вільні, гучні, одважні та горді
Поєднаються в яснім акорді
І полинуть у ті небеса,
Де сіяє одвічна краса,
Там на їх обізветься луною
Пісня та, що не згине зо мною.

12.10.1898

ПОВОРІТ

Країно рідная! ох, ти далека мріє!
До тебе все летять мої думки.
Їм страшно й радісно, якась надія мріє…
Так з вирію в свій край летять пташки.

Чи не здається їм, що принесуть з собою
Новії, ще не співані пісні,
Що в краю темному, сповитому журбою,
Блиснуть пісні, мов блискавки ясні.

Се вже було колись… Се вже не раз бувало:
Я на чужину йшла шукать надій –
Як в рідній стороні мені їх бракувало –
І обновлення силі молодій.

Я марила весь час про воріття хвилину
Серед чужого, іншого життя, –
Та завжди першую колючую тернину
Приносила хвилина воріття.

Холодний зброї блиск, от перше привітання,
Кордонні вартові непривітні…
"Чи ми вертаємось, чи йдемо на вигнання?" –
Питалися мої думки й пісні.

Мене знов обступила тісна, щільна
Неволі рідної знайомая стіна,
І кожна думка там, що народилась вільна,
Враз блідла, мов невільниця сумна.

Там ангел помсти злий, суворий дух темниці,
Проймав мене знов зором огневим
І мрії чистії, мої гірські орлиці,
Геть розганяв мечем своїм кривим.

Спотворено тоді пісні мої бриніли,
Оті нові, неспівані пісні;
Стурбовано думки крилами тріпотіли,
Мов над огнем метелики нічні.

Не раз було мені так прикро, непривітно,
Як у безлистім гаю під дощем,
Мов у глухую ніч, і жаско, й неохвітно,
І серце знов заходилось плачем.

Тоді мені ота далекая чужина
Здавалась краєм вічної весни.
Так перелітная приборкана пташина
Про вирій смутно марить восени.

5.06.1899

ЗАБУТА ТІНЬ

Суворий Дант, вигнанець флорентійський,
Встає із темряви часів середньовічних.
Як ті часи, такі й його пісні,
Він їх знайшов в містичнім темнім лісі,
Серед хаосу дивовижних марищ.
Чий дух одважився б іти за ним блукати
По тій діброві, якби там між терням
Квітки барвисті вічні не цвіли?
Зібрав співець мистецькою рукою
Оті квітки і сплів їх у вінок,
Скупав його в таємних водах Стіксу,
Скропив його небесною росою
І положив на раннюю могилу
Вродливій Беатріче Портінарі,
Що раз колись до нього усміхнулась,
А в другий раз пройшла, не глянувши на нього,
А в третій раз на неї він дивився,
Коли вона в труні лежала нерухома.

Вона була для нього наче сонце,
Що світло, радощі й життя дає,
Не знаючи, кому дає ті дари.
І хоч зайшло те сонце променисте,
Він не забув його ні в темряві понурій,
Ані при хатньому багатті привітному,
Ні на землі, ні в пеклі, ні в раю

Він не забув своєї Беатріче.
Вона одна в піснях його панує,
Бо в тій країні, де він жив душею,
Він іншої дружини не знайшов.
Він заквітчав її вінцем такої слави,
Якою ні одна з жінок ще не пишалась.

Безсмертна пара Данте й Беатріче,
Потужна смерть не розлучила їх.
Навіщо ж ти, фантазіє химерна,
Мені показуєш якусь убогу постать,
Що стала поміж їх, немов тремтяча тінь,
Мов сон зомлілої людини, – невиразна?
Нема на ній вінця, ні ореолу,
Її обличчя вкрите покривалом,
Немов густим туманом. Хто вона?
Тож ні один співець її не вславив
І ні один митець не змалював;
Десь там, на дні історії, глибоко
Лежить про неї спогад. Хто вона?
Се жінка Дантова. Другого імення
Від неї не зосталось, так, мов зроду
Вона не мала власного імення.
Ся жінка не була провідною зорею,
Вона, як вірна тінь, пішла за тим,
Хто був проводарем "Італії нещасній".
Вона ділила з ним твердий вигнання хліб,
Вона йому багаття розпалила
Серед чужої хати. І не раз
Його рука, шукаючи опори,
Спиралась на її плече, запевне;
Їй дорога була його співецька слава,
Але вона руки не простягла,
Аби хоч промінь перейнять єдиний;

Коли погас огонь в очах співецьких,
Вона закрила їх побожною рукою.

Так, вірна тінь! А де ж її життя,
Де ж власна доля, радощі і горе?
Історія мовчить, та в думці бачу я
Багато днів смутних і самотних,
Проведених в турботному чеканні,
Ночей безсонних, темних, як той клопіт,
І довгих, як нужда, я бачу сльози…
По тих сльозах, мов по росі перлистій,
Пройшла в країну слави – Беатріче!

25.10.1898